

STATSMINISTERENS KONTOR

1814: Regjering og departementer blir til

Øivind Østang

Plenumsalen, Regjeringskvartalet, 3. mars 2014
Oppdatert 21. mars 2014

Da Napoleon var ferdig ...

Mandag 11. april, andre påskedag, 1814:

- keiser Napoleon abdiserer i Fontainebleau
- riksforsamlingen åpner på Eidsvolds Værk
- regjering og departementer er i gang i Christiania

Et blick på den utøvende makt i 1814

*Napoleon i Fontainebleau 11. april 1814.
(Maleri: Paul Delaroche, foto: Museum der bildenden Künste, Leipzig)*

... var Christian Fr. i gang

Siden han kom i land på Søndre Sandøy på Hvaler 21. mai 1813, har prins Christian Frederik (27) styrt Norge som dansk stattholder. Han har forberedt en regjeringskommisjon til støtte for seg. Hans sekretariat er Stattholderskapets kanselli, hans apparat landets sivile og militære embetsverk.

24. januar 1814 melder en kurer det Christian Frederik har fryktet: Kielfreden har ti dager tidligere overført kongeriket Norge til den svenske kongen.

Prinsen planlegger nå å ta Norges krone i arv, og begynner å arbeide for et selvstendig Norge.

Christian Frederik 1810 (Maleri: Hornemann, foto: Kit Weis/Rosenborg Slot)

En vinterreise

Sent i januar 1814 forlater prinsen Christiania for å samle støtte. Etter noen dager hos sin venn Carsten Anker på Eidsvolds Værk, reiser han via Toten, Gudbrandsdalen og Dovrefjell til Trondhjem.

Christian Frederiks tanker om et selvstendig Norge blir godt mottatt. Samtidig blir han sterkt rådet til å sørge for at det blir valgt riksforsamling.

Etter retur over Røros og gjennom Østerdalen, møter prinsen 16.-17. februar 21 ledende menn på Eidsvolds Værk. 19 av dem sier at han ikke bør kreve Norges krone i arv.

*Christian Frederik på Stortorvet i Christiania vinteren 1813/1814.
(Foto: Eidsvoll1814)*

Smal basis

Det er ingen bred folkelig forsamling som på Eidsvolds Værk 16.-17. februar råder Christian Frederik til å ta fatt på veien fra enevelde til folkestyre.

De 21 er 15 sivile og militære embetsmenn og 6 forretningsmenn – flere av dem født i Danmark.

De råder Christian Frederik til:

- å sørge for valg til en riksforsamling som skal vedta grunnlov og velge konge
- å ivareta rollen som Norges regent inntil videre

*Møtet 16.-17. februar fant sted i Havestuen i Eidsvollbygningen.
(Foto: Eidsvoll1814)*

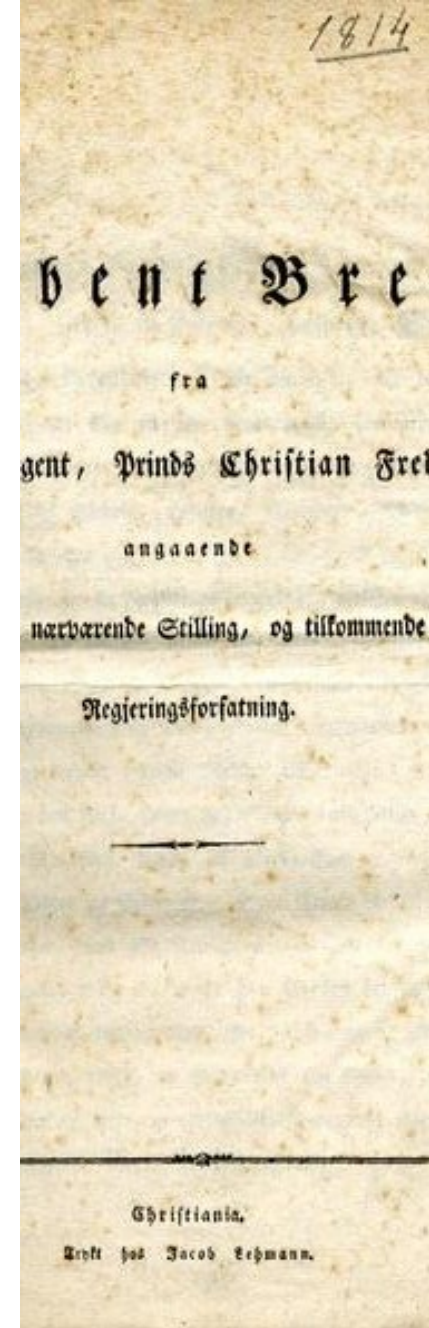
Regenten

To dager senere, 19. februar, sender Christian Frederik ut «*Aabent Brev angaaende Rigets nærværende Stilling, og tilkommende Regjeringsforfatning*», og rundskriv til landets biskoper og amtmenn om valg til riksforsamling:

- fredag 25. februar skal det holdes gudstjeneste i alle sognekirker, med edsavleggelse og påfølgende valg av valgmenn
- så skal valgmennene velge representanter
- 10. april, påskedag, skal representantene møtes i Eidsvoll kirke

Prinsen fortsetter oppgaven som regent, og slutfører planleggingen av sentrale regjeringsorganer.

«*Aabent Brev fra Norges Regent*» 19. februar 1814. (Foto: Riksarkivet)

Onsdag 2. mars 1814

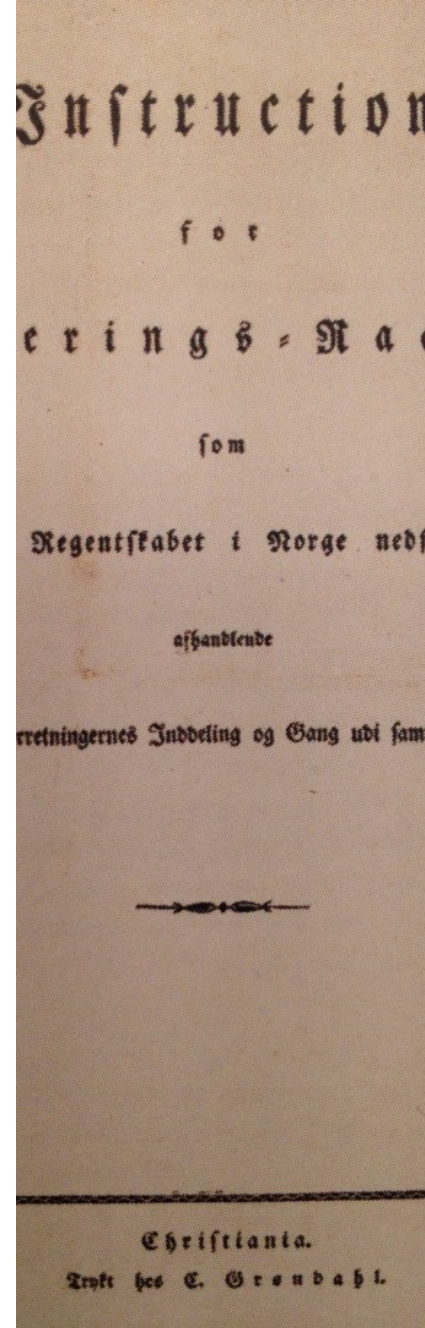
2. mars 1814 er det gått fem dager siden valgene i mange kirker. Valgmannsmøter er i gang.

Denne onsdagen oppretter Christian Frederik de første faste norske styringsorganene siden 1536. Grunnen er at de tilsvarende organene i København ikke lenger har noen rolle i Norge, og at prinsen ikke lenger er dansk stattholder – men norsk regent.

De nye organene er:

- et regjeringsråd, som i regentens fravær kan fatte beslutninger i hastesaker
- et regentskapssekretariat
- fem departementer

«*Instruction for Regjeringsraadet*». (Riksarkivet, foto: SMK)

Torsdag 3. mars 1814

Allerede dagen etter, «den 3de Marts om Eftermiddagen Kl. 1 slet», samler regenten Regjeringsrådet til første møte i Paléet i Christiania.

Seks av de syv regjeringsrådene har vært blant de 21 på Eidsvoll 16.-17. februar:

- fem skal lede hvert sitt departement
- en skal lede Rigsbankens norske avdeling
- en er sendt til London for å tale Norges sak
- regenten skal selv lede kirke- og undervisnings-, forsynings-, forsvars- og utenrikssaker – dels med egne komiteer

«Instruction for Regjeringsraadet». (Riksarkivet, foto: SMK)

Christian Frederik, Kønig af Danmark, Hertug til Slesvig, Holsten, Lauenborg;

Ligt: At da Jeg har anseet det nødvendigt for Riget Norge, til, under Mig som Konge, saa meddeles dettes Medlemmer

A.

Fulle deles imellem 5 Departement

Første Departement.

er, som angaae Rigets finansielle Forhold; Ligning af Udgifter, som indkommer til Casse-Directionen om Sundheds-Casferne, eller andre offentlige elige Regnskabsvæsen vedkommende

Andet Departement.

den indvortes Bestyrelse henhørende til Sager, som fra Statsforvaltningen af de beneficerede Gode; Bei- og Telegraph-Sager; P

Tredie Departement.

Regjeringsrådet 3. mars 1814

Frederik Haxthausen
Generalmajor, Christiania

Marcus Rosenkrantz
Rigsbanksjef, Hafslund

Mathias Sommerhielm
Amtmann, Smaalenene

Jonas Collett
Amtmann, Buskerud

Carsten Tank
Godseier, Frederikshald

Niels Aall
Godseier, Ulefos

Carsten Anker
Verkseier, Eidsvold

Han som takket nei

Carl von Schmettow, generaløytnant og påtroppende kommandant i Trondhjem, blir 24. februar 1814 tilbudt posten som utenriksminister.

Han takker nei, men er villig til å være Christian Frederiks sendemann til svenske myndigheter en periode. 6. mars møter han i Strömstad feltmarskalk Hans Henrik von Essen – sjef for den svenske vestkystarmeen som forbereder angrep på Norge, og 13. februar utnevnt som svensk stattholder i Norge.

I løpet av sommeren vender Schmettow tilbake til Trondhjem og sin nye kommando der.

Carl von Schmettow. (Foto: Trondheim Byarkiv)

Regjeringskontorer mars 1814

Regentskapssekretariatet

Felleskontor

Under regent Chr Frederik

2 ansatte

1. Departement

Finanssaker

Regjeringsråd: Frederik

Haxthausen og Carsten Tank

7 ansatte

2. Departement

Innenrikssaker

Regjeringsråd: Jonas Collett

4 ansatte

3. Departement

Juridiske saker

Regjeringsråd: Mathias

Sommerhielm

4 ansatte

4. Departement

Handelssaker

Regjeringsråd: Niels Aall

4 ansatte

5. Departement

Næringssaker

Regjeringsråd: Carsten Anker,
tiltrer ikke.

4 ansatte

Embetsmenn mars 1814

- **Regentskapssekretariatet**
Regjeringssekretær Carl Henrik von Holten
- **1. Departement**
Byråsjefene Hans Justus Hanssen,
Christian Emanuel Fischer og Peder Kierulf
- **2. Departement**
Byråsjef Jens Munthe
- **3. Departement**
Byråsjef Hans Peter Ellefsen
- **4. Departement**
Byråsjef H. Holst
- **5. Departement**
Byråsjef Gregers F. Lundh

Christian Frederiks segl. (Ingebrigt Eggan, foto: Riksarkivet)

Regentskapssekretariat

Oppgavene som felleskontor for Regjeringsrådet legger Christian Frederik til det som har vært hans sekretariat til nå: Stattholderskapets kanselli på Akershus festning. Det har en allerede 200-årig administrativ tradisjon bak seg i Christiania.

Kanselliets sjef siden 1810, danske Carl Henrik von Holten, blir nå regentskapssekretær. Han har 1799-1809 vært offiser og embetsmann på St. Croix i Karibien. Hans stab øker snart fra en til fem.

Fra Holten og hans kontor går det en ubrutt linje til dagens statsrådsekretariat ved Statsministerens kontor.

Carl Henrik von Holten 1815. (Foto: www.geni.com)

CARL HENRIK HOLTEN
Tegning fra ca. 1815.

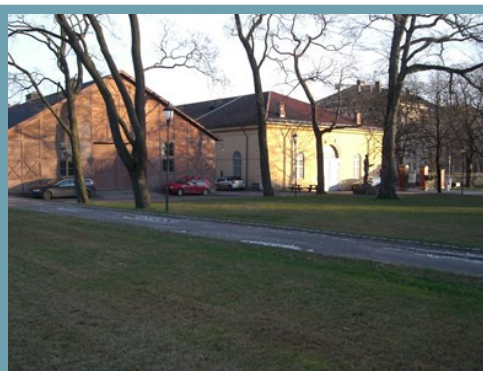
Regjeringsbygninger

Regjeringsrådet

møtes første gang 3. mars i Paléet, Ankerfamiliens gård som fra 1805 er konge- og stattholderbolig. Paléet lå der et parkeringshus av samme navn ligger nå, sør for Jernbanetorget.

*(Foto 1932: Anders B. Wilse/
Oslo Museum)*

Regentskapssekretariatet

starter 3. mars i Stattholder-
skapetets kanselli i
Kommandantboligen på
Akershus festning. Den lå i
1814 på nordsiden av
Festningsplassen, nær der
Det nye ridehus (til venstre)
nå ligger.

(Foto 2011: SMK)

De fem departementene

får tidlig i mars sine første
kontorer i Generalitets-
gården, på hjørnet
Dronningens gate/ Prinsens
gate. Her ligger nå nordre
del av Oslos tidligere
hovedpostkontor, nå kalt
Quadraturen.

*(Foto ca. 1900: Anders B. Wilse/
Oslo Museum)*

Regenten på Eidsvoll

Regent Christian Frederik og hans rådgivere er til stede på Eidsvoll under mye av riksforsamlingen 11. april-20. mai. Regjeringsråder og embetsmenn deltar med ham i åpnings- og avslutningsmøtene. Rådet har to møter på Eidsvoll: 13. april og 18. mai.

Regjeringsråd Jonas Collett om åpningen 11. april:

«De Deputerede gik først op i Salen og toge Plads; nu gik Processionen; først alle Officierer af Staben, saa alle Embedsmændene fra Christiania efter deres Rang, tilsidst Regjeringsraaderne og endelig allersidst Printzen, som ankommen i Salen tog Sæde i Stolen da hans Følge efter Rang stillede sig paa Trinene af Skammelen og paa selve Skammelen omkring hans Person».

Christian Frederik 1813. (Maleri: J. L. Lund, foto: Eidsvoll1814)

Kongen på Eidsvoll

Grunnloven endrer Regjeringsrådets navn til Statsrådet, og Regentskapssekretariatets til Statssekretariatet. Rådets sammensetning endres ikke. Den utøvende makts organer av 2. mars fortsetter, nå forankret i grunnloven. Regenten blir konge.

*Christian Frederik avlegger kongsedden på Eidsvoll 19. mai 1814.
(Senere illustrasjon av Andreas Bloch, foto: Wikipedia)*

Sommer 1814

- Stormaktenes press og Sveriges angrep sent i juli, viser at unionen kommer. Til forskjell fra i januar har Norge nå grunnlov og organer for lovgivende, utøvende og dømmende makt.
- Muligheten til å innkalle andre til statsrådsmøtene blir første gang brukt på Bygdøy kongsgård 6. juli. Saken er Preussens, Russlands, Storbritannias og Østerrikes pålegg om union med Sverige. Godseier Peder Anker, oberst Diderik Hegermann, kommandør Jens Schou Fabricius og professor Georg Sverdrup deltar - alle medlemmer av riksforsamlingens presidentskap.
- 27. juli går Tank av som statsråd. Han reiser for å forhandle med Sveriges kronprins Carl Johan.

Bygdøy kongsgård. (Foto 1883: Fredrik P. L. Næser/Oslo Museum)

Sensommer og høst 1814

- I juli og august 1814 blir det på grunn av krigen med Sverige holdt statsrådsmøter både i Spydeberg prestegård og på Moss Jernverk.
- Kong Christian Frederik leder statsråd siste gang 13. august, i Moss. I våpenhvileavtalen 14. august lover han å sammenkalle Stortinget og deretter abdisere. Sverige godtar Norges grunnlov.
- 20. august trekker kongen seg tilbake til Bygdøy. Førstestatsråd Haxthausen går av og etterfølges av Rosenkrantz. Statsrådsmøtene holdes nå ofte i hans hus i Dronningens gate 13 i Christiania.
- 10. oktober 1814 abdiserer Christian Frederik. Han forlater Bygdøy med båt samme kveld.
- Arbeidet i statssekretariat og departementer fortsetter, mars-november går det ut 2.400 brev

Salen i Konvensjonsgården, Moss Jernverk. (Foto: Moss2014)

Von Holtens hjertesukk

Statssekretær Carl von Holten om arbeidet i Christiania i august-september 1814, da Statsrådet styrte alene fordi kongen hadde trukket seg tilbake:

«Fra den Tid Kongen resignerede og til jeg forlod Norge, var jeg fremdeles overvældet med Forretninger; da jeg ... som Sekretær for Statsraadet, der styrede i det stedfindende Interregnum, ikke alene maatte expedere de innenlandske Sager, men tillige den hyppige Brevvexling, som fandt Sted mellem den norske og svenske Regjering. ... man anmodede mig at blive ... ; de tvende høyst agtværdige Mænd Rosenkrantz og Sommerhielm kom selv til mig i mit Huus ... og jeg kunde ikke ... nægte disse Hædersmænd deres Begjæring. Imidlertid var det mig høyst ubehageligt at være det daglige Sendebud mellem Statsraadet og de svenske sig i Christiania opholdende Commissairer».

Carl Henrik von Holten 1815. (Foto: www.geni.com)

CARL HENRIK HOLTEN
Tegning fra ca. 1815.

November 1814

- 4. november godtar Stortinget unionen og velger kong Carl XIII av Sverige til Norges konge.
- 9. november kommer kronprins Carl Johan til Christiania, fra sin base i Frederikshald (Halden).
- 11. november melder han i Statsrådets møte at feltmarskalk Hans Henrik von Essen er innsatt som stattholder. De sittende statsrådene blir samtidig stadfestet i embetene.
- 18. november utvider Carl Johan Norges regjering med en statsminister og seks statsråder. Statsministeren og to statsråder skal arbeide hos kongen i Stockholm.
- Departementene og Statssekretariatet arbeider uten avbrudd.

Stort bilde: kronprins Carl Johan av Sverige og Norge

Lite bilde: stattholder Hans Henrik von Essen

(Foto: stovnerporten.no og Wikipedia)

Statsrådet 28. november 1814

Peder Anker
Statsminister

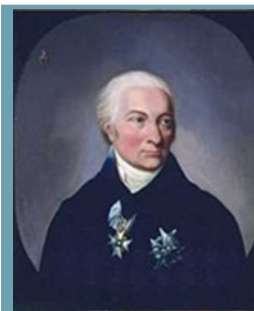
*Marcus
Rosenkrantz*

*Mathias
Sommerhielm*

Jonas Collett

Carsten Anker

*Herman Wedel
Jarlsberg*

*Diderik
Hegermann*

Niels Treschow

Christian Diriks

Christian Krohg

Peter Motzfeldt

*Severin
Løvenskiold*

Regjeringskontorer

30. november 1814

Statssekretariatet

Felleskontor i Christiania
Stattholder Hans H. von Essen

Statssekretariatets kontor i Stockholm

Statsminister Peder Anker

1. Departement

Kirke- og undervisningssaker
Statsråd Niels Treschow

2. Departement

Justissaker
Statsråd Mathias
Sommerhielm

3. Departement

Politisaker
Statsråd Christian Diriks

4. Departement

Innenrikssaker
Statsråd Jonas Collett

5. Departement

Finans-, handels- og tollsaker.
Statsråd Herman Wedel
Jarlsberg

6. Departement

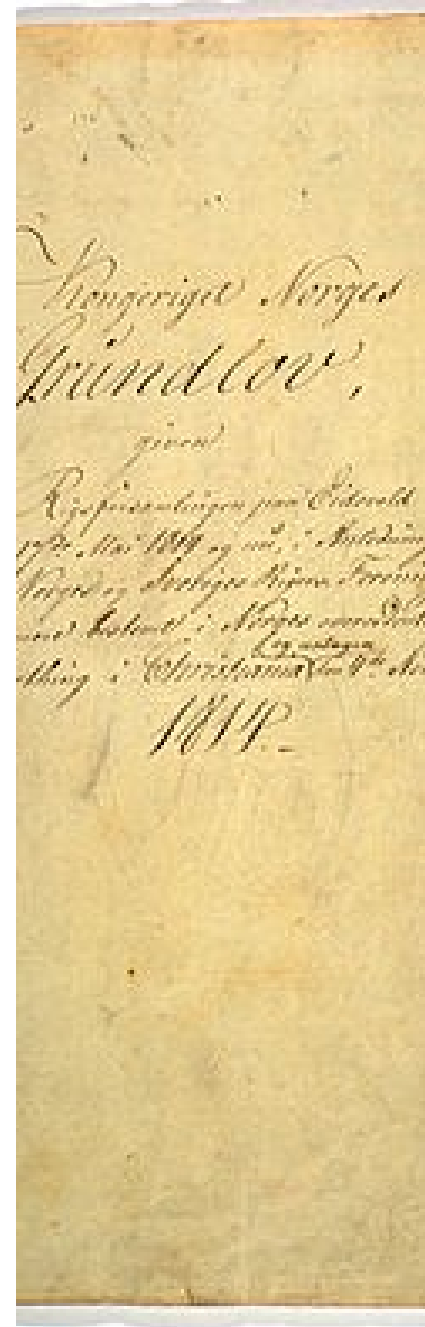
Forsvarssaker
Statsråd Diderik Hegermann

Embetsmenn

30. november 1814

- **Statssekretariatet**
Statssekretær Christian Emanuel Fischer,
fra 2. desember Poul Christian Holst. 6 ansatte.
- **Statssekretariatets kontor i Stockholm**
Ekspedisjonssekretær Mathias Hagerup.
Nærmere 10 ansatte.
- **1. Departement**
ekspedisjonssekretær Peter Vogt. 3 ansatte.
- **2. Departement**
byråsjef Abraham Falch Muus. 5 ansatte.
- **3. Departement**
byråsjef Jens Munthe. 7 ansatte.
- **4. Departement**
ekspedisjonssekretær Ludvig S. Platou. 3 ansatte.
- **5. Departement**
førsteekspedisjonssekretær Jørgen Vogt. 14 ansatte.
- **6. Departement**
ekspedisjonssekretær Herman Ruge. 9 ansatte.

Grunnloven av 4. november 1814 (Foto: Wikimedia)

Mellom da og nå ...

Mer om historien til i dag: KMDs hefte «**Departementene 1814-2014**», en fyldigere utgave av **foredraget** på SMKs nettside og «**Norges regjeringer siden 1814**» på regjeringen.no.

Noen navn som viser kontinuitet de første årene:

- **Mathias Sommerhielm** og **Jonas Collett** - Eidsvoll i februar, statsråd 3. mars 1814 til henholdsvis 1827 (statsminister 1822-1827) og 1836
- **Peder Anker** - Eidsvoll i februar, riksforsamlingen april-mai, statsminister 18. november 1814-1822
- **Niels Treschow** - Eidsvoll i februar, komiteen for kirke- og undervisningssaker, Stortinget høst 1814, statsråd 18. november 1814-1825
- **Poul Christian Holst** - Eidsvoll i februar, finansråd 1814, statssekretær 1814-1822, statsråd 1822-1848
- **Severin Løvenskiold** – riksforsamlingen april-mai, statsråd 28. november 1814-1817, statsminister 1828-1841, stattholder 1841-1856
- **Jørgen Vogt** - finansråd 1814, statssekretær 1822-1825, statsråd 1825-1858
- **Herman Wedel Jarlsberg** - statsråd 18. november 1814-1822, Stortinget 1824-1830, stattholder 1836-1840

Christian Frederik og vi

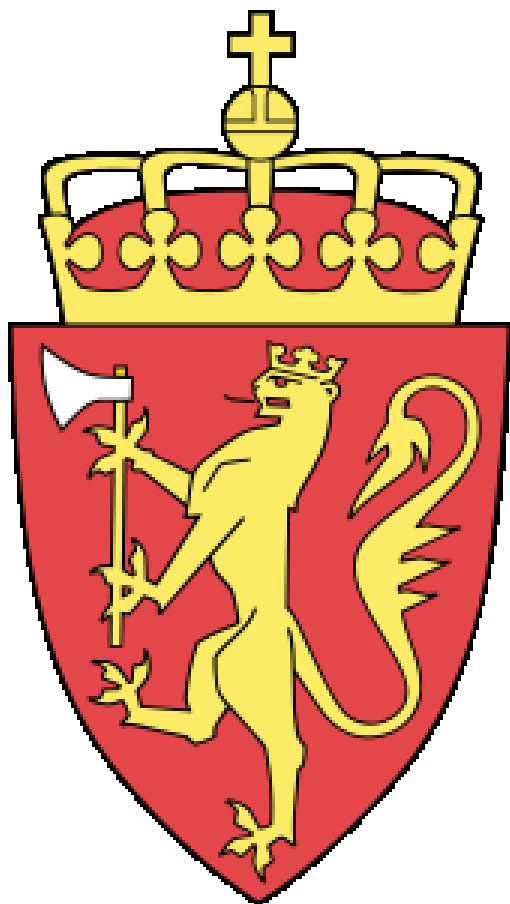
Den avgåtte kongen forlater Bygdøy sent 10. oktober 1814. Dårlig vær gjør at han blir liggende ved kai på Larkollen og i Stavern i to uker. Deretter følger ti dagers stormfull seilas før Århus nås 4. november.

I 1815 blir han guvernør på Fyn. Han møter i det danske statsrådet fra 1831. Fra 1839 til sin død i 1848 er han kong Christian VIII av Danmark.

3. mars 2014 står vi i linjen fra 7 statsråder og snaut 30 statsansatte som for 200 år siden i dag - etter Christian Frederiks beslutning - tok fatt på oppgaver som siden har vært håndtert uten avbrudd.

Kong Christian VIII 1845. (Maleri: J.V. Gertner, foto: Gisselfeld kloster).

TIL LYKKE MED DAGEN!

**Velkommen til feiring av
200 år med regjering og
departementer**

mandag 19. mai 2014 11.00
Akershus festning
Karpedammen

**Regjeringen ved Kommunal- og
moderniseringsdepartementet**

STATSMINISTERENS KONTOR

1814: Regjering og departementer blir til

Øivind Østang

Kilder:

Christian Frederiks dagbok fra 1814, Oslo 1954, www.arkivverket.no

Fure, Eli: *Eidsvoll 1814. Hvordan grunnloven ble til*, Oslo 1989, www.arkivverket.no

Holmene, Ulf: *Tilbake til 1814 – nok en gang!*, i *Fortidsminneforeningens årbok 2013*, Oslo 2013

Kolsrud, Ole: *Maktens korridorer – Regjeringskontorene 1814-1940*, Oslo 2001

Steffens, Haagen Krog: *Den Norske Centraladministrations Historie 1814-1914*, Kr:a 1914

Statsministerens kontor: *Norges regjeringer siden 1814*, www.regjeringen.no

Tidligere førstearkivar Ole Kolsrud og tidligere konservator Harald Moberg

Portrettbilder slide 9 og 21: [Eidsvoll1814](https://www.wikipedia.org/wiki/Eidsvoll1814), Wikipedia, Wikimedia